

БРЕСТСЬКИЙ МИРНИЙ ДОГОВІР І УКРАЇНА (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД)

І для сучасників, і для нащадків Брестський мир - одна з найбільш складних, важких та болісних сторінок історії нашої держави, і в той же час одна із самих незабутніх сторінок. На момент підписання договору становище в Україні і на міжнародній арені було надзвичайно складним. Події розвивалися дуже швидко і примушували політиків “рятувати становище”. Звичайно, за таких обставин перспективи тих, чи інших рішень в реальності давали зовсім протилежні результати. Тому й оцінювати однозначно події того часу неможливо. Хоча темі Брестського миру присвячено

багато книг, брошур, статей, його історія з плином часу знову й знову стає предметом дослідження. Природно, що вона залишається актуальною на протязі 80-ті років. Адже, до сьогоднішнього дня багато аспектів цієї сторінки історії України не повністю висвітлені.

Якою ж була концепція теми Брестського мирного договору і України в радянській і сучасній історіографії? Детальний аналіз висвітлення даної теми в історичній навчальній літературі 20-30-х рр. дає Терлецька І.В. На її думку істориками був накопичений фактичний матеріал, сформульовані та розроблені основні положення концепції історії Брестського миру, на окремі моменти якої існували різні погляди. В силу історичних обставин не отримало необхідного висвітлення питання відношення різних партій і класів до Брестського мирного договору¹.

Події Брестського періоду знайшли своє відображення в узагальнюючих працях по історії КППС і КПУ². Систематизований огляд військових подій даного періоду подається в 3-му томі "Истории гражданской войны в СССР" та праці "Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр." Детальний виклад подій цього періоду міститься в 5-му томі багатотомної "Історії Української РСР"³. Слід відзначити заідеологізованість і однобічність висвітлення даної проблеми в цих виданнях.

Найбільш широко в українській радянській історіографії Брес та представлені роботи про визвольну війну українського народу проти німецько-австрійських окупантів. Цій темі присвячено декілька великих монографій, чимало брошур і велика кількість статей⁴. На основі багатого фактичного матеріалу їх автори описують повстання українського селянства проти економічного пограбування німецько-австрійськими окупантами. Правда надмірна заполітизованість принижує цінність цих праць. Та найбільша кількість робіт присвячена "відкриттю українського буржуазного націоналізму". Кидається в вічі кон'юктурність їх авторів, які попираючи науковий та об'єктивний підходи у висвітленні історичних подій, ставили за мету дискредитувати діяльність Центральної Ради, боротьбу українського народу за свою незалежність. Так, основним лейтмотивом монографії "Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917-1922 гг.)" є так зване розвінчання зрадницької ролі українських буржуазних націоналістів Центральної Ради, Гетьманського уряду, Директорії, їх прислужування німецьким імперіалістам.

Аналогічними мотивами пронизані праці Хмеля І.С.,

Шиловцева Ю.А., Никольникова Г.А., Лихолата А.В.⁵. В монографії “Брестський мир і Україна” Г.А. Никольников стверджує, що Центральна Рада, яка видавала себе за владу на Україні і спочатку виступала за продовження невідомої народом Світової війни. Потім пішла на злочинний договір з німецько-австрійськими імперіалістами, запросивши їх на Україну, для ліквідації Радянської влади. Таке твердження є очевидною фальсифікацією подій того часу, ігноруванням значної кількості фактичного матеріалу, документів, які є об’єктивним свідченням діяльності Центральної Ради, направленої на збереження самостійності і незалежності України.

Отже, в основі вище згаданих праць радянських істориків був стереотип - “продажність та підступність національно-буржуазної Центральної Ради”, яка уклала сепаратний мирний договір з країнами Четвертинного союзу, запросила німецько-австрійських окупантів для боротьби з Радянською владою, зрадивши інтереси власного народу”. Альтернативність поглядів на події даного періоду в Радянській історіографії практично була відсутня. Адже автори ставили за мету у вигідному ракурсі показати діяльність партії більшовиків на чолі з В.І. Леніном, дискредитуючи діяльність інших політичних сил.

Зовсім інший підхід у висвітленні теми Брестський мир і Україна на сучасному етапі. Ця проблема знайшла відображення у працях шерегу істориків⁶. Для яких характерно неадекватність поглядів, відвертість та сміливість у розгляді деяких аспектів Брестських переговорів.

Цілий ряд праць присвячено дипломатичному аспекту Брестського миру, роботі української делегації у Брест-Литовську. Домінуючою є концепція: Брест - “школа молодой української дипломатії”⁷, яка “успішно впоралася зі своїм завданням, заявивши про перший свій успіх”⁸. Україна вперше після століть царського гніту, змогла заявити про себе як незалежну державу, стати на шлях зовнішніх зносин⁹.

Економічний аспект Брестського мирного договору розглядає Причулак П.П. у статті “Економічний договір УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною (1918 р.)”¹⁰. В якій на основі документів об’єктивно аналізуються позитивні і негативні сторони даного договору.

Н. Миронець та С.Пивовар послідовно і аргументовано розвінчують “кліше”: Брестський мир - запрошення німців на

Україну. В статті детально аналізуються обставини роботи української делегації, зміст підписаного договору, який сприяв міжнародному визначенню незалежності України. На думку авторів, Брестський мирний договір - одна із сторінок історії України, що в недавньому минулому піддавалась фальсифікації¹¹. Позитивно оцінюється хід переговорів та діяльність української делегації і в статті М.Держалюка¹².

Слід зазначити, що серед істориків є прихильники й іншої точки зору в оцінці Брестського мирного договору. Так, Цветков В.Т. стверджує, що Брестський мир "приніс Україні німецьку воєнну окупацію протягом 8-ми місяців і масове економічне пограбування українського народу"¹³. Отже, на противагу однозначності оцінок Брестського мирного договору, підписаного українською делегацією, в радянській історіографії, серед сучасних українських вчених існують альтернативні точки зору на проблему, висвітлюються різні її аспекти. Найбільша увага приділяється політичному та дипломатичному аспектам, частково - економічному. Практично відсутні роботи, які висвітлюють ставлення різних верств, громадських організацій та політичних партій до мирного договору, підписаного українською делегацією у Бресті. Дискусійність даної теми свідчить про її активність та необхідність детальнішого аналізу подій того часу і висвітлення їх в окремій фундаментальній праці, яка б охоплювала всі аспекти проблеми, розглядаючи їх в комплексі, синтезувавши різні підходи.

Примітки

1. Терлецькая И.В. Эволюция оценок Брестского мирного договора в учебной литературе по отечественной истории 20-30-х гг.//Актуальные вопросы политической истории России и Украины.-Днепропетровск, 1992.

2. История Коммунистической партии Советского Союза.-Т.3.-М., 1967.; Очерки истории Коммунистической партии Украины.-К., 1977.

3. Історія Української РСР.В 8-ми тт., 10-ти кн.-Т.5.-К., 1977.

4. Белан Ю.А. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 г.-К., 1960; Заставенко Г. Крах німецької інтервенції на Україні в 1918 р.-К., 1959; Лавров П. Визвольна війна українського народу проти німецьких окупантів в 1918 р.-К., 1957; Марков С.Ф. Отечественная война украинского народа против германских интервентов в 1918 г.-К., 1941; Склярченко С.М. Борьба трудящихся Украины против немецко-австрийских оккупантов и гетманщины.-К., 1960.

5. Хміль І.С. З прапором миру крізь полум'я війни.-К., 1962.; Шиловцев Ю.В. Партійне будівництво на Україні (листопад 1917 - липень 1918).-К., 1978.; Никольников Г.А. Брестский мир и Украина.-К., 1981; Лихолат А.В. Под ленинским знаменем дружбы народов.-К., 1977.

6. Єсипенко Д.М., Новиченко П.Р. УІР: передумови створення та причини падіння. -

К., 1991; Дорошевич В., Волошин М. Берестейський мир: епізод чи трагедія//Літературна Україна. -1991.-21 березня; Романчук О. Брестський мир//Там же.-1993.-11 лютого.

7. Веденев Д., Гончуляк І. Ровесник національного відродження//Політика і час.-1997.-№2

8. Вировий П.І., Припуляк П.П. Центральна Рада за підписання Брестського миру//Політологічні читання.-1995.-№2.

9. Котиленко М., Копиленко О. Зовнішня політика Центральної Ради//Політика і час.-1992.-№11-12.

10. Припуляк П.П. Економічний договір УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною (1918 р.)//УІЖ.-1997.-№1.

11. Миронець Н., Пивовар С. Мирний договір у Бресті - міжнародне визнання незалежності УНР//Розбудова держави.-1993.-№7.

12. Держалюк М. Берестейський мир і Україна//Пам'ять століть.-1998.-№1.

13. Цвєтков Г.М. Міжнародні відносини зовнішня політика 1917-1945 рр.-К., 1997